

Zihin Felsefesinde Fizikalizme Karşı Zombi Argümanı: David Chalmers, Saul Kripke ve Robert Kirk

*The Zombie Argument Against Physicalism in the Philosophy of Mind:
David Chalmers, Saul Kripke, and Robert Kirk*

VEDAT ÇELEBİ
Erciyes University

GÜL YILDIZ
Erciyes University

Received: 23.05.2025 | Accepted: 27.09.2025

Abstract: This article focuses on the views of David Chalmers, Saul Kripke, and Robert Kirk regarding the zombie argument. Chalmers claims that subjective experience cannot be fully explained by physical processes, highlighting the “hard problem” of consciousness. Kripke questions the necessary identity between mental and physical states through his modal argument. Kirk, who initially used the zombie argument against physicalism, later adopted a more critical perspective. The article explores both the challenges the argument raises for materialist ontologies and its conceptual limitations. It concludes that understanding phenomenal consciousness requires acknowledging the explanatory limits of physicalism.

Keywords: Philosophy of mind, zombie argument, qualia problem, phenomenal consciousness.

✉ Vedat Çelebi
Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
38280, Kayseri, Türkiye | celebivedat@gmail.com

✉ Gül Yıldız
Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
38280, Kayseri, Türkiye | gulyesilyildiz@gmail.com

Giriş

Zihin felsefesi, günümüz felsefesinin en girift ve tartışmalı alanlarından birisidir; çünkü ele aldığı temel soru, insanın kendisine dair en mahrem ve doğrudan tecrübesi olan “bilinç” olgusunun doğasına ilişkindir. Bu sorun, yalnızca zihinsel olanın doğasını anlama çabası değil, aynı zamanda fizikalist ontolojilerin evrensel geçerliliği iddiasının sınanması olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bilinç, özellikle fenomenal yönüyle, yalnızca davranışsal veya biyolojik gözlemlere indirgenemeyecek nitelikler taşır: Acı çekmek, kırmızıyı görmek, bir melodiden haz almak gibi deneyimler, yalnızca dışarıdan betimlenebilir değil, içeriden *yaşantılanabilir* olgulardır. İşte bu nitelik, bilinçli deneyimi *beyin* yerine *zihin* adı altında ele almamızı ve açıklama çabalarının yalnızca fiziksel göstergelerle sınırlı kalamayacağını savunmamızı mümkün kılar.

Bu bağlamda geliştirilen *felsefi zombi* argümanı, bilinçli deneyimin fiziksel açıklamalarla tam olarak kavranamayacağına işaret eden güçlü bir düşünce deneyidir. Zombi, fiziksel olarak bir insana birebir benzeyen, tüm davranışları aynı olan, ancak bilinçten ve öznel yaşantıdan yoksun bir varlıktır. Böyle bir varlığın tasavvur edilebilmesi, bilinçli deneyimin fiziksel durumlara indirgenemez olduğu iddiasını destekler. Çünkü eğer bilinçli bir varlıkla fiziksel olarak özdeş bir başka varlık bilinçsiz olabiliyorsa, bilinç, fiziksel koşulların zorunlu sonucu olamayacaktır. Bu, yalnızca sezgisel değil, aynı zamanda modal mantığa dayanan bir argümandır. Bütün fiziksel özelliklerin aynı olduğu ama bilinçli deneyimin bulunmadığı bir dünyanın mantıksal olarak mümkün olması iddiası, fizikalizmin¹ indirgemeci kuramlarına meydan okumaktadır.

Zombi argümanının temel felsefi gücü, bilinci yalnızca davranışsal ve biyolojik bir fenomen olarak değil, *ontolojik bir ilke* olarak merkeze almasıdır. Bu argüman, bilinci açıklamada indirgemeci yaklaşımların karşılaştığı epistemik ve metafizik engelleri somutlaştırır. David Chalmers’ın bu düşünce deneyini sistematik hale getirmesiyle birlikte, zihin felsefesinde yeni bir dönemeç başlamıştır. Chalmers, “zor problem” olarak adlandırdığı bilinçli deneyimin varlık koşulunu açıklamanın, nörofizyolojik işleyişin betimlenmesinden daha fazla şey gerektirdiğini savunur. Bu görüş, bilincin

¹ Fizikalizm, materyalizmin zihin felsefesindeki karşılığıdır.

biliş ile özdeş olmadığını ve yalnızca açıklanması gereken bir işlev değil, ontolojik olarak temellendirilmesi gereken bir gerçeklik olduğu fikrine dayanır (Chalmers, 1996, s. 172).

Chalmers'ın bu yaklaşımı, klasik özdeşlik teorilerine karşı Saul Kripke'nin ortaya koyduğu itirazlarla da örtüşmektedir. Kripke, “acı = C-lifi uyarılması” gibi özdeşlik önermelerinin yalnızca fiili düzeyde değil, aynı zamanda metafiziksel düzeyde de zorunlu olması gerektiğini belirtir. Ancak acı deneyimi gibi fenomenal niteliklerin bu tür özdeşliklerle açıklanamayacağını, çünkü bu terimlerin özsel nitelikler taşıdığını savunur (Kripke, 1980, ss. 152-154). Bu da zombi argümanının metafizik gücünü destekler; çünkü bilinç terimlerinin taşıdığı anlam, yalnızca fiziksel karşılıklarıyla sınırlı değildir.

Robert Kirk'ün ilk dönem çalışmaları ise zombi senaryosunun fizikalizme karşı yönelttiği eleştiriyi daha işlevselci ve davranışsal bir çerçevede temellendirmiştir. Özellikle Zulliver düşünce deneyi, dış görünüşte insan gibi davranan bir varlığın bilinçten yoksun olabileceğini göstererek, fizikalist betimlemelerin bilinçli olup olmadığını belirlemede yeterli olmadığına işaret etmektedir (Kirk & Squires, 1974, ss. 144-145). Bu örnek, epistemolojik düzeyde bilinçli deneyimin yalnızca dış gözlemle doğrulanamayacağını, birinci şahıs deneyiminin bilgiye ulaşmada öncelikli olduğunu vurgular.

Zombi argümanının hem ontolojik hem de epistemik düzeyde ortaya koyduğu meydan okuma, bilinçle ilgili açıklamaların yalnızca nörolojik korelasyonlara indirgenip indirgenemeyeceği sorusunu yeniden gündeme getirir. Bu bağlamda, *açıklama boşluğu* (explanatory gap) kavramı, zombi düşünce deneyinin merkezinde yer alır. Tüm fiziksel süreçler bilinse bile, bir deneyimin *nasıl hissedildiğinin* halen açıklanamaz olması, indirgemeci kuramların tamamlanmamış olduğuna işaret eder. Bu da bilinçli deneyimi, fizikalist paradigmanın sınırlarına yerleştirmektedir.

Zombi argümanının bir başka kritik yönü, tasavvur edilebilirlik ile metafizik mümkünlük arasındaki ilişkinin değerlendirilmesinde ortaya çıkar. Argümanın gücü, zihinsel olarak çelişkisiz şekilde tasavvur edilebilen bir zombi varlığının, aynı zamanda ontolojik olarak mümkün bir varlık türü olabileceği varsayımına dayanır. Bu bağlamda, “tasavvur edilebilirlik → mümkünlük” ilkesi, yalnızca semantik bir varsayım değil, aynı zamanda

modal bir gerçeklik iddiasıdır. Ancak bu ilkede yatan tasavvur edilebilirliğin metafizik mümkünlük için yeterli bir koşul olup olmadığı varsayımı da tartışmalıdır. Bu görüş, özellikle Robert Kirk'ün ikinci dönem yazılarında ortaya çıkmakta ve zombi tasavvurunun kavramsal olarak tutarsız olabileceği fikrini doğurmaktadır.

Zombi argümanının ortaya koyduğu tüm bu sorunlar, yalnızca bilinçle ilgili değil, genel olarak metafizik açıklamalarla empirik bilgi arasındaki sınırı da sınamaktadır. Eğer fiziksel açıklamalar fenomenal bilinç² gibi olguları dışarıda bırakıyorsa, bilinç ya fiziksel evrenin aşkın bir özelliği olarak kabul edilmeli ya da bilimin açıklama yetisi sınırlandırılmalıdır. Her iki seçenek de felsefi olarak radikal sonuçlar doğurur: *Ya bilincin doğasına ilişkin yeni ontolojik kategoriler kabul edilmelidir ya da bilimin kapsamı yeniden tanımlanmalıdır.*

Bu makale, zombi argümanını, yalnızca sezgisel bir düşünce deneyi olarak değil, zihin felsefesinin epistemolojik ve metafizik temellerine meydan okuyan bir yapı olarak ele almaktadır. David Chalmers'ın fenomenal bilinç için ortaya koyduğu “zor problem” çerçevesiyle birlikte, Kripke'nin modal itirazları ve Kirk'ün Zulliver senaryosu üzerinden yürütülen tartışmalar, bilinçli deneyimin fizikalist açıklamalara ne ölçüde indirgenebilir olduğunu sorgulamaktadır. Bununla birlikte bu makale, felsefi zombilerin yalnızca varsayımsal varlıklar olmadığını, aynı zamanda açıklama modellerimizin sınırlarını sınavan metodolojik araçlar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, zombi argümanının zihin felsefesi içindeki yeri, yalnızca bir karşı örnek üretmekten ibaret değildir. Aynı zamanda bir metafizik açıklama gereksinimini görünür kılmak olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. David Chalmers: Zor Problem ve Felsefi Zombiler Argümanı

1990'larda zombi düşünce deneyini felsefi gündeme taşıyan en önemli düşünür David J. Chalmers olmuştur. Chalmers, bilinç konusundaki *zor problemi* vurgularken, bu problemin özünü göstermek için zombi argümanını kullanır. Bu bakımdan Chalmers, çağdaş zihin felsefesi literatüründe önemli yer tutan “The Conscious Mind” (1996) adlı eserinde, zihin-beden problemine özgün bir yaklaşım getirerek bilincin zor problemi olarak

² “Fenomenal bilinç” ifadesi, zihinsel durumların öznel ve nitel içeriklerine işaret etmektedir; deneyimlerin yalnızca bilişsel yönünü değil, onlara eşlik eden duyuşsal nitelikleri ve yaşantısal boyutu da kapsamaktadır.

belirlediği öznel sorununu -veya *qualia*³ problemini-, fizikalist açıklamaların ötesine taşıma çabasıyla karşımıza çıkmaktadır. Ona göre bilinçli deneyim, yani öznel farkındalık hali, sadece fiziksel süreçlerle açıklanamayacak türden bir fenomen olup, felsefi çözümlemelerde ayrı bir açıklama düzeyini de beraberinde gerektirmektedir. Chalmers bu doğrultuda geliştirdiği zombi argümanı ile, fizikalizmin yeterli bir bilinç açıklaması sunamadığını ve zihinsel durumların fiziksel durumlara indirgenemeyeceğini öne sürmektedir. Zombi argümanı, özellikle mümkün dünyalar semantiğine dayanan modal bir düşünce deneyi olarak, zihinsel deneyimlerin yalnızca fiziksel özelliklere bağlı olmadığını gösterme amacı taşımaktadır (Chalmers, 1996, ss. 123-126). Bu bakımdan Chalmers'ın, zihinsel olanın açıklığına ve açıklanabilirliğine dair olan tartışmayı sadece bilimsel değil, aynı zamanda metafiziksel bir zemine oturttuğunu söylemek mümkündür.

Chalmers'a göre zihinsel olguların fiziksel olgulara indirgenememesinin en çarpıcı göstergelerinden biri, bir "zombi dünyası" tasavvur edilebilirliğidir. Zombi dünyası, fiziksel açıdan bizim dünyamızla birebir aynı olmakla birlikte, bilinçli deneyimin hiç olmadığı varsayımsal bir evren olmasıyla da bizim dünyamızdan ayrılmaktadır (Chalmers, 1996, s. 123).

Chalmers, zombi argümanının dayandığı temel sezgiyi görünür kılmak için *felsefi zombiler düşünce deneyine* başvurur: Buna göre, felsefi bir zombi, bilinçli bir varlıkla -örneğin herhangi bir insanla- atom düzeyinde tamamen özdeş fiziksel yapıya sahip olmasına rağmen, hiçbir bilinç durumuna sahip olmayan bir varlıktır. Bu zombi, davranışsal olarak bilinçli bir bireyden ayırt edilemez; aynı şekilde konuşur, tepki verir ve dışarıdan bakıldığında sıradan bir insan gibi görünür. Ancak fenomenal bilinç düzeyinde, yani öznel deneyim alanında bütünüyle boştur: İç dünyasında yaşanmaya dair hiçbir şey yoktur. Felsefi zombi olmak, bilinçli olmanın "nasıl bir şey olduğu"na ilişkin hiçbir niteliksel durumu içermez (Chalmers, 2018, s. 388).

Onun tanımına göre bir zombi, *molekül molekül* incelendiğinde dahi tüm fiziksel ve işlevsel özellikleriyle bizden farksız, ancak hiçbir bilinçli

³ *Qualia* (tekil: quale), bir zihinsel durumun öznel ve niteliksel yönünü ifade eden felsefi bir terimdir. Örneğin ağrı hissinin "nasıl bir şey olduğu", yalnızca yaşayan birey tarafından doğrudan deneyimlenebilir bir özellik taşır. *Qualia problemi* ise, *qualia*'nın doğasının, fiziksel açıklamalarla tam olarak kavranıp kavranamayacağı sorunu etrafında şekillenir. Bu problem, bilinçli deneyimin yalnızca beyin süreçlerine indirgenip indirgenemeyeceğini tartışmaya açmaktadır.

deneyimi bulunmayan bir *ikizimizdir* (Chalmers, 1996, ss. 94-95). Chalmers hayali bir “zombi ikiz” düşünür. Bu ikiz, şu an benim yaptığım her şeyi yapar -örneğin benim gibi yazıyı okur, sorulara cevap verir, acı eşiği benimkiyle aynıdır ve acıya tepki verir- fakat tüm bu süreçler sırasında “yaşantı” diyebileceğimiz bir durum gerçekleşmez. Chalmers bunu şöyle ifade eder:

“Zombi ikizim benimle aynı bilgi işleme süreçlerini gerçekleştirecek, aynı girdilere benzer tepkiler verecektir; hatta iç dünyası hakkında raporlar da sunabilir. ‘Bilinçli’ olduğu izlenimini dışarıdan tümüyle verecektir. Ancak gerçekte bu işleyişe eşlik eden hiçbir fenomenal deneyim yoktur. Bir zombi için ‘olmaklığın nasıl bir şey olduğu’ söz konusu değildir” (Chalmers, 1996, ss. 95-96).

Bu betimleme, bilinçli deneyimin sırf fiziksel ve işlevsel tanımlarla yakanamadığını dramatik bir biçimde ortaya koyar. Bu dünyada, bizimle aynı fiziksel yapıya sahip varlıklar -bizim *ikizlerimiz*- tüm davranışları sergiler ve aynı fiziksel süreçlerden geçer, ancak hiçbir şey “deneyimlemezler”; ne bir acının nasıl hissettirdiğini ne de bir tatlının lezzetini duyumsarlar. Bu varlıklar, tüm biyolojik ve davranışsal işlevleri eksiksiz yerine getirebilir; örneğin bir zombi acıya tepki verir, renkleri tanır ve konuşur. Ancak Chalmers’a göre bu zombilerde hiçbir fenomenal bilinç bulunmaz. Onlar için “kırmızının nasıl görüldüğü” ya da “acının nasıl hissedildiği” diye bir şey yoktur. Chalmers bunu şöyle ifade etmektedir: “Bir zombi tam olarak fiziksel açıdan benim aynım olan, ancak bilinçli deneyimi olmayan bir varlıktır; *içi tamamen karanlıktır*” (Chalmers, 1996, s. 96). Bu ifadeden anlaşılacağı üzere, fenomenal bilinç olarak adlandırılan öznel deneyim boyutu, sadece fiziksel özelliklerle açıklanamayacak kadar “artık” bir olgudur.

Eğer böyle bir varlık kavramsal olarak tutarlı bir şekilde düşünülebiliyorsa, bu, zihinsel durumların fiziksel durumlara indirgenemez olduğunu gösterir. Chalmers, zombilerin mantıksal olarak mümkün olduğunu çünkü herhangi bir çelişki barındırmadığını savunur. Dolayısıyla da zombi senaryosunun tasavvur edilebilir olduğunu bu fikrin çelişkili veya mantıksal olarak imkansız olmadığını vurgular (Chalmers, 1996, ss. 94-96).

Chalmers’ın zombi argümanı, bilinç ile fiziksel gerçeklik arasındaki ilişkiyi sorgulayan ünlü bir düşünce deneyine dayanmaktadır. Chalmers, fiziksel olarak tıpatıp insana benzeyen ancak hiç bilinç deneyimi bulunmayan bir zombinin kavramsal olarak tutarlı bir şekilde tasavvur edilebildiğini

savunur. Ona göre böyle bir tanımda herhangi bir içsel çelişki bulunmadığı açıkça görülmektedir. Bu çıkarımdan hareketle Chalmers, bilinçli deneyimin salt fiziksel süreçlere indirgenemeyeceğini ve bilincin fiziksel olgular üzerinde mantıksal olarak “supervene”⁴ olmadığını öne sürer (Chalmers, 1996, s. 97).

Chalmers’ın zombi argümanı aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

(1) Fizikalizm doğru ise, bütün fiziksel faktörler sabitlenince zihinsel ya da bilinçsel olgular da otomatik olarak sabitlenmiş olmalıdır. Başka bir deyişle, tamamen fiziksel açıdan bizim dünyamızın aynısı olan her mümkün dünyada bilinç de var olmalıdır.

(2) Ancak, tamamen fiziksel açıdan bu dünyaya tıpa tıp benzeyen fakat içinde bilinç bulunmayan bir dünyanın, zombi dünyasının, kavramsal olarak mümkün olduğunu öne sürebiliriz. Zombi dünyası tasavvuru çelişkili değildir ve tutarlı bir şekilde düşünülebilmektedir.

(3) Eğer böyle bilinçsiz bir dünyanın varlığı kavramsal olarak mümkünse, o halde bu dünyanın metafiziksel olarak da mümkün olabileceği kabul edilir. (Burada “metafiziksel mümkünlük”, mantıksal olarak çelişkisiz bir durumun gerçekliğin yapısı gereği de mümkün olabileceği anlamında kullanılır.)

Sonuç: Metafiziksel olarak zombi dünyası mümkünse, fizikalizm yanlıştır; çünkü fizikalizm, fiziksel gerçekler sabitken zihinsel gerçeklerin değişemeyeceğini iddia etmektedir. Oysa zombi dünyası, fiziksel olarak aynı kalıp zihinsel olarak farklı olmanın mümkün olduğunu gösterir (Chalmers, 1996, ss. 123-124).

Chalmers, bu argümanın sonucunda fizikalizmin eksik bir açıklama sunduğunu, bilinçli deneyimin fiziksel açıklamasının tam olmadığını ileri sürer. Ona göre bilincin, fiziksel süreçlerden “çıkan” veya onlara eşlik eden ayrı bir gerçeklik düzeyi olarak anlaşılması gerektiğini söylemek mümkündür (Chalmers, 1996, s. 122).

Chalmers, bu argümanı desteklemek için “su = H₂O” özdeşliğine benzer biçimde bilinç ve fiziksel süreçler arasında kurulan özdeşliğin de

⁴ *Supervenience*, zihinsel durumların fiziksel durumlara bağlı olduğu, ancak bu durumların fizikselle özdeş olmadığı bir ilişki biçimini ifade etmektedir. Fiziksel durumlar sabitken zihinsel durumlar değişemez, ancak bu ontolojik özdeşlik anlamına da gelmemektedir (Chalmers, 1996, ss. 33-34).

metafiziksel olarak zorunlu olması gerektiğini ileri sürer. Fakat zombiler gibi bilinçsiz ama fiziksel olarak aynı varlıkların düşünülebilmesi, bilinçle fiziksel süreçler arasında böyle bir zorunlu özdeşliğin bulunmadığını gösterir. Bilincin yalnızca üçüncü şahıs bakış açısından açıklanabilir olan davranışsal ve nörofizyolojik verilerle değil, birinci şahıs bakış açısından hissedilen fenomenal deneyimlerle kavranabileceğini savunur. Bu bağlamda Chalmers, “kolay problemler” olarak tanımladığı bilinçle ilişkili dikkat, bilgi işleme ve davranış kontrolü gibi işlevlerin bilimsel olarak açıklanabileceğini, ancak “zor problem” olarak adlandırdığı fenomenal bilincin neden ve nasıl var olduğunun açıklanmasının halen mümkün olmadığını ileri sürer (Chalmers, 1996, s. 4).

Zor problem, bir varlığın neden bilinçli deneyime sahip olduğunu değil, bu deneyimin neden belirli bir nitelik taşıdığını sorgular. Örneğin kırmızı bir çileğe baktığımızda neden belirli bir “kırmızılık deneyimi” yaşıyoruz? Ya da acı çektiğimizde bu acının öznel olarak hissedilmesi nasıl olur da salt fiziksel süreçlerden “çıkar”? Chalmers bu noktada, kavramsal düzeyde Joseph Levine tarafından geliştirilen aynı boşluğa -The Explanatory Gap (1983)- işaret etmektedir.⁵ Ona göre bilinçli deneyim, nörobiyolojik süreçlerin açıklanmasından türeyemeyecek kadar ontolojik olarak özgündür ve yeni bir doğal kategori olarak ele alınmalıdır (Chalmers, 1996, s. 120).

Bu doğrultuda Chalmers, “doğalcı düalizm” adını verdiği bir yaklaşımı benimseyerek, bilincin doğada var olan ancak fiziksel yasalarla bütünüyle açıklanamayan bir yönü olduğunu savunur. Bilinçli deneyim, Chalmers’a göre, temel bir özellik olarak kabul edilmelidir; tıpkı kütle ya da elektrik yükü gibi, indirgenemez ve açıklayıcı öneme sahip bir ontolojik yapı olarak düşünülmelidir (Chalmers, 1996, s. 128). Bu anlayış, materyalist indirgemeciliğe karşı bilinç fenomeninin ayrıcalıklı doğasını öne çıkarır. Böylelikle Chalmers, zombi argümanı ile fenomenal bilinci açıklamaya çalışan fizikalist yaklaşımların içsel sınırlarını gözler önüne sermeye çalışır.

Qualia dediğimiz öznel nitelikler, Chalmers için bilincin çözülmesi gereken zor probleminin özünü oluşturmaktadır (Chalmers, 1996, ss. 4-5). Bir organizmanın beynindeki tüm fiziksel süreçleri ve fonksiyonları bilsek bile, o organizmanın belirli bir deneyimi yaşayıp yaşamadığını -örneğin acı

⁵ Levine’in söz konusu kavramsallaştırması için bkz.: Bu makale çalışması içinde “Saul Kripke: Modal Argüman ve Qualia’nın Zorunlu Niteliği”.

hissedip hissetmediğini- bu fiziksel bilgilerden çıkaramıyor oluşumuz, ortada bir açıklama boşluğu olduğunu gösterir. Chalmers, bu boşluğun zombi argümanı ile somutlaştığını ve qualia problemini gözler önüne serdiğini belirtir. Sonuç olarak Chalmers, zombi düşünce deneyine dayanarak, bilinçli deneyimin, qualia'nın, fiziksel açıklamalardan özünde bağımsız ve daha fazla açıklamayı gerektiren bir olgu olduğunu savunmaktadır. Böylece zihin felsefesinde bilincin özel konumunu vurgulayarak, fizikalist kuramlara karşı önemli bir eleştiri yönelttiğini ifade edebiliriz.

Chalmers, diğer çalışmalarında da zombi senaryosunun düşünülebilirliğini vurgulayarak bu argümanı güçlendirmiş; ideal koşullar altında zombi dünyalarının mümkün olduğunu ısrarla dile getirmiştir (Chalmers, 1996, s. 164). Ona göre, eğer bilinçli deneyimin fiziksel yapıdan mantıksal olarak zorunlu şekilde türediği kabul edilseydi, o zaman zombi dünyalarının düşünülebilir olması mümkün olmazdı. Oysa zombi dünyaları, fiziksel olarak bizimle tamamen aynı olmasına rağmen bilinçten yoksun varlıklar içerdiği halde tutarlı ve çelişkisiz biçimde tasavvur edilebilmektedir. Bu durum, bilinç ile fiziksel gerçeklik arasında “mantıksal supervenience”⁶ ilişkisi olduğunu ve dolayısıyla fizikalist indirgemeciliğin başarısız olduğunu göstermektedir (Chalmers, 2010, ss. 164-167).

Bu noktada Chalmers, zombi dünyasının -fiziksel olarak bizim dünyamızla aynı olan ancak bilinçsiz varlıklardan oluşan bir dünya- düşünülebilir

⁶ *Mantıksal supervenience*, bir özellikler kümesinin (örneğin zihinsel olanın) başka bir özellikler kümesi (örneğin fiziksel olan) tarafından mantıksal zorunlulukla belirlendiği durumu ifade etmektedir. Başka bir deyişle, eğer A özellikleri mantıksal olarak B özelliklerini belirliyorsa, A'daki herhangi bir fark, mutlaka B'deki bir farka karşılık gelmelidir.

“Daha dikkatli ifade etmek gerekirse: Bir doğa olgusu, daha alt düzeydeki bazı özellikler temelinde indirgemeci biçimde açıklanabiliyorsa, bu durum söz konusu olgunun gerçekleşme özelliğinin ilgili alt düzey özelliklere küresel ölçekte mantıksal olarak bağlı olmasıyla (globally *logically supervenient*) mümkündür. Bir olgunun genel anlamda indirgemeci biçimde açıklanabilir olması ise, onun fiziksel özelliklere küresel ölçekte mantıksal olarak bağlılık göstermesi durumunda geçerlidir” (Chalmers, 1996, s. 48).

Burada Chalmers, indirgemeci açıklama (reductive explanation) ile küresel ölçekte mantıksal bağlılık (global logical supervenience) arasındaki ilişkiyi temellendirmektedir. Burada savunulan görüşe göre, bir olgunun daha alt düzeydeki özelliklerle indirgenebilir biçimde açıklanabilmesi için, o olgunun gerçekleşmesinin söz konusu özelliklerle mantıksal olarak zorunlu bir biçimde belirlenmesi gerekir. Tüm olası durumlar (possible worlds) göz önüne alınıp, alt düzey özellikler sabitlendiğinde üst düzey olguların da zorunlu olarak sabitlenmesi beklenir. Bu anlamda, aynı fiziksel yapının her durumda aynı zihinsel sonucu vermesi gerekir. Chalmers, bilincin fiziksel özelliklerle bu türden bir mantıksal bağlılık ilişkisi göstermediğini savunarak, indirgemeci fizikalizmin bilinçli deneyimi açıklamada yetersiz kaldığını öne sürer (Chalmers, 1996, ss. 48-50).

olduğunu belirterek, böyle bir dünyanın mümkünliğünün fizikalizmin yanlış olduğunu gösterdiğini savunur (Chalmers, 1996, ss. 94-96). Ayrıca Chalmers'ın, fizikalistleri adına “deneyim” dediğimiz fenomeni inkar ettiği yönünde şu ifadelerle eleştirdiğini söylemek mümkündür:

“İkinci seçenek, daha sert bir tutum benimsemek ve olguyu inkar etmektir. (Bu yaklaşıma yönelik çeşitli versiyonlar Allport (1988), Dennett (1991) ve Wilkes (1988) tarafından benimsenmiştir.) [...] Bu yaklaşımlar daha basit bir kurama götürür, fakat nihayetinde tatmin edici değildir. Deneyim, zihinsel yaşamımızın en temel ve en açık yönüdür ve hatta belki de zihin bilimlerinin en önemli açıklanması gereken unsurudur. Bu “açıklanması gereken” olgu statüsü nedeniyle, deneyim, yeni bir kuram ortaya çıktığında yaşamsal ruh (vital spirit) gibi göz ardı edilemez. Aksine, bilinç kuramlarının açıklaması gereken merkezi bir gerçektir. Olguyu inkar eden bir kuram, problemi ‘çözmek’ yerine sorunun kendisinden kaçınmış olur” (Chalmers, 1995, s. 206).

Sonuç olarak, David Chalmers'ın zombi argümanı ve zor problem yaklaşımı, zihin felsefesinde fizikalist paradigmaya karşı ciddi bir meydan okuma niteliği taşımaktadır. Bu argüman, zihinsel olanın fiziksel olanla özdeş olup olamayacağı sorusunu yalnızca bilimsel değil, mantıksal ve metafiziksel düzeyde tartışmaya açar. Chalmers, bilincin açıklanması için yeni kategorik çerçevelerin gerekebileceğini öne sürerken, karşı görüşte olan düşünürler-örneğin Daniel Dennett ve Paul Churchland- bu önerinin bilimsel açıklamayı gereksiz yere genişlettiğini savunur. Ancak her iki yaklaşım da zihin felsefesinde çözüm bekleyen en derin sorulardan birine -bilincin neden ve nasıl var olduğuna- farklı ama değerli açılardan katkı sunmaktadır.

2. Saul Kripke: Modal Argüman ve Qualia'nın Zorunlu Niteliği

Felsefi zombi düşünce deneyi, çağdaş zihin felsefesinde özellikle David Chalmers tarafından sistemleştirilen bilinç sorunu etrafında şekillense de bu argümanın altında yatan metafizik ve modal temellerin önemli bir bölümü Saul A. Kripke'nin çalışmalarında bulunur. Her ne kadar Kripke doğrudan zombi argümanına başvurmamış olsa da onun zihin-beden ilişkisindeki özdeşlik önermelerine yönelik modal çözümlemeleri, Chalmers'ın zombi argümanının dayandığı kavramsal ilkelerle derin bir örtüşme içindedir. Kripke'nin “acı = C-lifi uyarımı” gibi özdeşlik iddialarına yönelttiği itiraz, yalnızca empirik düzeyde bir karşı çıkış değil, mümkün dünyalar

kuramı aracılığıyla yürütülen güçlü bir metafizik değerlendirmedir (Kripke, 1980, ss. 151-155).

Bu yaklaşım, Chalmers'ın zombi argümanında merkeze aldığı “tasavvur edilebilirlik” ile “mantıksal ve metafiziksel zorunluluk” arasındaki ilişkiyi temellendiren düşünsel zeminin inşasında belirleyici rol oynar. Kripke, fenomenal deneyimlerin yalnızca üçüncü şahıs gözlemlerle kavranamayacak özsel nitelikler taşıdığını ve bu nedenle fizikalist özdeşlik önermelerinin sezgisel olarak zorunlu görünmediğini ileri sürerek, bilinçli deneyimin indirgenemezliğini savunur (Çelebi, 2017, ss. 66-67).

Zombi argümanı bağlamında Kripke'nin katkısı, argümanı doğrudan formüle etmesinden ziyade, bu argümanın kavramsal dayanağını oluşturan ontolojik bağlılık, özsel nitelik, katı belirleyicilik (rigid designation) ve metafiziksel zorunluluk gibi literatürde karşımıza çıkan ifadeleri sistematik biçimde ortaya koymuş olmasıdır. Chalmers'ın iki boyutlu anlambilimsel yaklaşımı, Kripke'nin a posteriori zorunluluklara ilişkin çözümlemeleri üzerine inşa edilmiştir ve bu yönüyle, zombi argümanının yalnızca sezgisel değil, aynı zamanda mantıksal ve metafiziksel düzeyde temellendirilebilir olmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla Kripke'nin modal argümanı, bu makalenin ana eksenini oluşturan zombi düşünce deneyinin gerekçelendirilmesinde dolaylı ama vazgeçilmez bir teorik işlev üstlenmektedir.

Kripke, bilinçli deneyimleri yalnızca fizyolojik süreçlere indirgemeye çalışan materyalist özdeşlik tezine karşı çıkar. Bu tez, duyguların ve düşüncelerin beyin süreçleriyle özdeş olduğunu savunur; ancak Kripke, bu özdeşliği destekleyecek herhangi bir zorunluluk temeli olmadığını belirtir (Çelebi, 2017, ss. 63-67). Özellikle acı gibi deneyimlerin doğası gereği qualia içerdiği, yani yalnızca deneyimleyen kişinin öznel bilincinde ortaya çıkan nitel özellikler taşıdığı vurgulanmaktadır. Bu bakımdan qualia, içsel ve fenomenolojik olup üçüncü şahıs betimlemeleriyle açıklanamaz. Kripke'nin analizi, zihinsel durumların yalnızca beyin aktiviteleriyle tanımlanamayacağını, çünkü bu tür özdeşliklerin deneyimlenen anlamı dışarıda bıraktığını öne sürer (Çelebi, 2017, s. 68).

Kripke, “Naming and Necessity” (1980) -Adlandırma ve Zorunluluk- adlı eserinde zihin-beden problemini dilsel ve metafiziksel bir çerçevede ele alarak, çağdaş felsefede önemli bir kırılma noktası oluşturmuştur. Özellikle özdeşlik teorisine yönelttiği modal itirazlar, zihinsel durumların

fiziksel durumlarla özdeş olduğu görüşüne karşı güçlü bir alternatif sunar. Kripke'nin temel iddiası, eğer “acı = C-liflerinin uyarılması” gibi bir özdeşlik önermesi gerçekten doğruysa, bunun yalnızca fiili (empirik) olarak değil, *metafiziksel olarak da zorunlu* olması gerektiğidir (Kripke, 1980, s. 149). Bu tür özdeşliklerde kullanılan terimlerin, her mümkün dünyada aynı nesneye işaret eden “katı belirleyiciler” (rigid designators) olduğunu vurgular (Kripke, 1980, s. 48). Dolayısıyla, eğer bu tür bir özdeşlik gerçekten geçerliyse, acı her durumda, her mümkün dünyada, yalnızca C-lifi uyarımıyla ortaya çıkmalıdır.

Kripke, özdeşlik önermelerinin doğasına dair klasik örneklerle argümanını temellendirir. “Su = H₂O” gibi bir özdeşlik önermesi, deneysel olarak keşfedilmiş olabilir; ancak bir kez doğruluğu saptandığında, bu önerme her olası dünyada geçerli olmak zorundadır. Bu, suyun kimyasal yapısının onun doğasını zorunlu olarak belirlediği anlamına gelir (Kripke, 1980, s. 128). Benzer bir biçimde Kripke'ye göre acı terimi de doğrudan fenomenal bir durumu -yani öznel bir deneyim olan acı hissini- işaret eden bir katı belirleyicidir. C-liflerinin uyarılması ise, aynı şekilde, belirli bir nörofizyolojik süreci ifade eden başka bir katı belirleyicidir. O halde, eğer “acı = C-liflerinin uyarılması” önerme düzeyinde gerçekten geçerliyse, bu özdeşliğin her olası dünyada zorunlu olarak geçerli olması gerekir (Kripke, 1980, ss. 151-155; Pals, 2016, s. 8).

Bu bağlamda Kripke, bu özdeşliğin sezgisel olarak zorunlu görünmediğini ileri sürerek, zihin-beden özdeşliğinin bu anlamda sürdürülemez olduğunu belirtir. Bu noktayı açmak üzere, Tanrı'nın *dünya yaratımı* üzerine kurguladığı bir metaforu kullanır: Tanrı, fiziksel dünyanın tüm parçacıklarını ve yasalarını yaratırken yalnızca moleküler hareketi yaratmış olabilir ve bu hareket ısıyı doğurabilir. Fakat sıcaklık hissini oluşabilmesi için ayrıca duyuşsal bir düzeneğin yaratılması gerekecektir (Kripke, 1980, ss. 153-154). Bu örnek, fenomenal bilincin yalnızca fiziksel nedenlere indirgenemeyeceğini göstermek için kullanılır. Başka bir deyişle, fiziksel sürecin hissedilen deneyimle özdeş olmadığı durumlarda nasıl bir fark oluştuğunu gösterir. Isı kavramı burada dışsal etkileri üzerinden tanımlanırken, acı kavramı doğrudan içsel deneyimi ifade eder. Dolayısıyla Kripke, acının tanımının doğasında taşıdığı öznel niteliklerin, onun fiziksel bir süreçle özdeş olamayacağını gösterdiğini savunmaktadır.

Kripke, bu savını daha da açık kılmak adına, acı teriminin taşıdığı özel nitelikleri metafiziksel bir düzlemde ele alır. Buna göre Kripke, acı (pain) sözcüğünün yalnızca belirli bir fiziksel duruma değil, doğrudan *acı verici* bir fenomenal deneyime karşılık geldiğini belirtir. Bu nedenle, acının özünde acı verici olması gerektiğini, yani bu terimin özel (essential) olarak fenomenal bir nitelik taşıdığını savunur. Ona göre, bir deneyim acı olarak adlandırılıyorsa, bu deneyimin zorunlu olarak acı verici bir *quale*⁷ içermesi gerekir; aksi halde o şey acı olamaz (Kripke, 1980, ss. 152-154). Örneğin geçmişte yaşadığımız bir acı deneyiminin aslında hiç acı verici olmadığını düşünmek, ciddi bir kavramsal çelişki içerir. Kripke, bu tür bir düşüncenin, örneğin Benjamin Franklin'in gözlük icat etmemiş olduğu bir dünyayı hayal etmeye benzediğini; ancak aradaki farkın, Franklin örneğinin *olumsal*⁸, acı örneğinin ise *zorunlu* nitelik taşımasında yattığını belirtir (Kripke, 1980, ss. 146-147). Eğer bir varlıkta C-lifleri uyarılmakta fakat acı hissedilmemekteyse ve bu durum mantıksal olarak mümkünse, o halde “acı = C-lifi uyarımı” özdeşliği gerçek bir özdeşlik ilişkisi kurmamaktadır (Kripke, 1980, ss. 151-155). Bu argüman, Chalmers'ın iki boyutlu anlambilimsel çerçevesiyle birlikte ele alındığında, Kripke'nin sezgisel olanı metafiziksel alana taşıdığına dikkat çekiyor gibi görünmektedir:

“[...] Peki Chalmers neden bu iki boyutlu anlamsal çerçeveyi tasarlamıştır? Neden yalnızca geleneksel modal mantıkla yetinmemiştir? Bunun nedeni, Saul Kripke tarafından gösterildiği üzere, sözde “a posteriori zorunlu” ifadelerle bir yanıt sunmaktır. Geleneksel olarak yalnızca a priori ifadelerin zorunluluğa rehberlik edebileceği düşünülüyordu. Ancak Kripke, a

⁷ Kripke, qualia gibi zihinsel içeriklerin beyin durumlarıyla özdeşleştirilemeyeceğini savunur; çünkü bu tür özdeşlik iddiaları, zorunlu değil ancak *olumsal* görünür ve bu da zihinsel ile fiziksel arasında *bir açıklama boşluğu* bulunduğunu gösterir (Kripke, 1980, s. 144). Buna ek olarak, böyle bir özdeşlik zihinsel durumların taşıdığı fenomenal (görüngüsel) özellikleri göz ardı eder ve bu durum yine fizikalist açıklamaların yetersizliğini ortaya koyar (Kripke, 1980, s. 152).

⁸ Modal mantık çerçevesinde, bir önermenin olumsal olması demek, onun bazı mümkün dünyalarda doğru, bazılarında yanlış olabilmesi demektir. Örneğin: “Su = H₂O'dur.” ifadesi Kripke'ye göre zorunlu olarak doğrudur (necessarily true), çünkü “su” ve “H₂O” aynı şeyi ifade eden özdeş terimlerdir -ama biz bu özdeşliği empirik olarak, yani deneyim yoluyla öğreniriz. Buna karşılık “Bu masa tahtadandır.” ifadesi olumsaldır, çünkü bu masa başka bir maddeden de yapılmış olabilirdi; yani bu ifade bazı mümkün dünyalarda yanlış olabilir. Kripke bu ayrımı zorunlu/olumsal ve a priori/a posteriori ayrımıyla birleştirerek çarpıcı bir tez ortaya koyar: Bazı önermeler a posteriori (deneyimle bilinir) ama yine de zorunlu olabilir (“su = H₂O'dur” gibi). Bu, Kripke'nin “Naming and Necessity” (1980) adlı eserinde geliştirdiği “zorunlu a posteriori” kavramının temeli olarak karşımıza çıkmaktadır.

posteriori ifadelerin de bunu yapabileceğini göstererek bu görüşü sarsmıştır. Bu duruma en bilinen örnek, “su, H₂O’dur” ifadesidir. Kripke, katı belirleyiciler (rigid designators) kuramını kullanarak bu ifadenin zorunlu olduğunu göstermiştir: Çünkü bu bir özdeşlik önermesidir ve her iki tarafında da katı belirleyiciler yer alır. Bu nedenle, ifade tüm mümkün dünyalarda doğrudur ve dolayısıyla zorunludur” (Pals, 2016, s. 9).

Bu bağlamda Joseph Levine, “Materialism and Qualia: The Explanatory Gap” (1983) adlı makalesinde, Kripke’nin söz konusu argümanından yola çıkarak önemli bir kavramsal ayrım ortaya koymuştur. Levine, Kripke’nin “acı = C-lifi ateşlenmesi” gibi psikofiziksel özdeşlik iddialarının düşünsel olarak (conceivably) yanlış görüldüğüne dair sezgisini ciddiye alır; ancak Kripke’nin yaptığı gibi buradan doğrudan metafiziksel bir sonuca (özdeşlik önermelerinin zorunlu yanlış olduğu ve dolayısıyla materyalizmin yanlış olduğu sonucu) atlamayı doğru bulmaz. Bunun yerine Levine, aynı sezginin bir epistemik eksikliğe işaret ettiğini savunur. Fiziksel bir sistemin belirli bir bilinçli deneyimi üretmesindeki bağın, kavramsal olarak açıklanamayan bir “boşluk” olduğuna dikkat çeker. Bu durumu “açıklama boşluğu” (explanatory gap) olarak adlandırır (Levine, 1983, ss. 354-355).

Levine’e göre, elimizdeki fizikalist teori doğru bile olsa, beynin fiziksel işlemleri ile öznel deneyimin niteliği arasında anlamlı bir açıklama köprüsü kurulamamaktadır. Örneğin, beynimizde C-liflerinin ateşlenmesinin “neden acı hissetmemizi sağladığı” sorusu, mevcut bilimsel kavramlarla yanıtlanamaz durumdadır. Tüm fiziksel bilgiyi bilsek dahi, bu fiziksel süreçlerin neden belirli bir deneyim niteliği -qualia- ortaya çıkardığını tam olarak anlayamıyoruz. Bu açıklanamama durumu, Levine’e göre, birçok filozofun materyalizm konusunda hissettiği rahatsızlığın temelini oluşturmaktadır. Nitekim Levine şöyle ifade eder:

“Benim argümanımdan materyalizmin yanlış olduğu sonucu çıkmaz; argümanım Kripke’ninkinden daha zayıf bir itirazdır. Yine de doğruysa, materyalizm için ciddi bir sorun teşkil eder ve birçok filozofun bu doktrine dair hissettiği huzursuzluğu daha iyi yakalar” (Levine, 1983, s. 354).

Şu halde Kripke’nin argümanı, yalnızca özdeşlik kuramına değil, aynı zamanda tüm indirgemeci zihin felsefesi yaklaşımlarına karşı yöneltilmiş güçlü bir meydan okuma içermektedir. Çünkü eğer acı gibi bir zihinsel durum, belirli bir fiziksel süreçle özdeş ise, o fiziksel süreç gerçekleştiğinde

acı deneyiminin de aynı zamanda zorunlu olarak ortaya çıkması gerekir. Oysa Kripke'ye göre böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır. Zihinsel durumlar, fiziksel durumlarla özdeş sayılamayacak ölçüde öznel nitelikler taşımaktadır; bu da onların indirgenemezliğini gündeme getirir. Kripke'nin analizi sonucunda ulaştığı temel çıkarım, zihinsel olguların fiziksel olgulara indirgenmesi projesinin metafiziksel açıdan sürdürülemez olduğudur:

“Materyalizm, bence, dünyanın fiziksel bir tanımının onun eksiksiz bir tanımı olduğunu; herhangi bir zihinsel olgunun, fiziksel olgulara ‘ontolojik olarak bağımlı’ olduğunu -yani bu zihinsel olguların fiziksel olgulardan zorunlulukla türediğini- kabul etmek zorundadır. Hiçbir özdeşlik kuramcısının, bunun böyle olmadığı yönündeki sezgisel görüşe karşı ikna edici bir argüman sunduğunu düşünmüyorum” (Kripke, 1980, s. 155).

Bunlardan hareketle, Kripke'nin modal argümanı, zihinsel olguların fiziksel olanla özdeşleştirilemeyeceğine dair sezgisel inancı, mantıksal bir düzleme taşımıştır diyebiliriz. “Acı = C-lifi uyarılması” gibi özdeşlik iddialarının yalnızca empirik değil, metafiziksel olarak da geçerli olması gerektiğini savunan bu argüman, özsel niteliklerin ayırt edici gücüne dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Kripke, zihnin ontolojik statüsünün açıklanmasında önemli bir dönüm noktası oluşturur. Qualia'nın zorunlu doğası, indirgenemez bilinç probleminin yalnızca bilimsel değil, aynı zamanda dilsel ve metafiziksel bir sorun olduğunu gösterir. Sonuç olarak Kripke'nin çalışması, bilinç ile ilgili tartışmalarda indirgemeciliğin karşısında güçlü bir argüman olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir (Pals, 2016, ss. 5-11).

3. Robert Kirk: Zombi Argümanından Kavramsal Fizikalizme

Robert Kirk'ün zombi argümanı, eğer bilinçli bir insanla fiziksel olarak birebir özdeş bir varlık herhangi bir öznel deneyimden yoksun olabiliyorsa, o halde materyalizmin güvenilirliğinin sarsılacağını savunmaktadır. “Zombies v. Materialists” (1974) adlı makalesinde Kirk, materyalizmin tahhüt ettiği temel varsayımları ayrıntılı biçimde ortaya koymaktadır. Bu yaklaşıma göre, bir kişinin fiziksel olarak birebir kopyası, kişinin zihinsel durumlarını da taşımalıdır. Kirk, bilinçten yoksun ama davranışsal ve fiziksel olarak tamamen insana benzeyen bir zombi düşünce deneyi sunarak, fiziksel tanımlamalar ile bilinçli deneyim arasında bir açıklama boşluğu bulunduğunu ileri sürer. Bu boşluk, nitel deneyimlerin -qualia- salt fiziksel açıklamalarla kapsanamayacağını ve materyalist yaklaşımın bilinçli

yaşantıya dair yetersiz kaldığını ortaya koyar. Kirk'ün bu değerlendirmesi, zombilerin kavramsal olarak mümkün olması halinde materyalizmin yanlış olduğunu ileri sürmektedir (Kirk & Squires, 1974, s. 135).

Kirk, materyalist kuramların insan anlayışının neyi gerektirdiğini sorgulayarak bu görüşü “insan yalnızca fiziksel bir nesnedir” önermesiyle temellendirir. Materyalizme göre, “herhangi bir zamanda belirli bir kişinin fiziksel bir kopyası aynı zamanda o kişinin kendisinin de bir kopyası olacaktır”; yani fiziksel olarak birebir kopyalanmış bir insanın zihinsel durumları da aynı olmalıdır (Kirk & Squires, 1974, ss. 135-138). Kirk, materyalistlerin bu görüşe açıkça yer vermeseler de bu ilkeye mantıksal olarak bağlı olduklarını ifade eder ve bunu sorgulamak için Zulliver adlı bir düşünce deneyini sunar. Buna göre, Zulliver, dışarıdan bakan biri için sıradan bir insan gibi görünür; konuşur, davranır, tepki verir. Ancak aslında onun hareketleri mikroskobik “Beyin Takımı” tarafından kontrol edilmektedir. Zulliver’in iç yapısı insan değildir, bilinçten yoksundur. Kirk'e göre Zulliver, yalnızca içinde ikamet eden kuklacılarla birlikte hareket eden bir süper-kukladır (Kirk & Squires, 1974, s. 144).

“Zulliver, bana göre, analitik davranışçılığa -ve hatta zihinsel kavramların tek tek davranışsal analizinin mümkün olduğunu savunmak yerine, psikolojik söz dağarcığının yalnızca davranışlar ve davranış eğilimlerinden söz etmenin bir yolu olduğunu öne süren, daha az savunmasız olan versiyonuna- karşı belirleyici bir karşı örnek gibi görünmektedir. Ancak bizim amacımız açısından daha faydalı olan, Zulliver’in Armstrong ve Lewis gibi düşünürler tarafından savunulan nedensel kuramlara da bir karşı örnek oluşturduğunu dikkate almaktır” (Kirk & Squires, 1974, ss. 144-145).

Buna göre, fiziksel tüm veriler Zulliver’in bilinçli olduğuna işaret etse de onun aslında bilinçsiz olması mümkündür. Böylece fiziksel durumların zihinsel durumu zorunlu kıldığına dair materyalist öncül yanlışlanmış olacaktır. Kirk, bu örnekten hareketle, yalnızca fiziksel betimlemelere dayanılarak bir varlığın bilinçli olduğu sonucunun çıkarılamayacağını belirtir; çünkü fiziksel tanımlamalar ile *bilinçli olma* gibi ilişkisel olmayan betimlemeler arasında doğrudan bir çıkarım ilişkisi yoktur (Kirk & Squires, 1974, s. 147).

Bu düşünce deneyinin gücü, yalnızca materyalizmin içerdiği mantıksal çıkarım ilişkilerini tartışmaya açmakla sınırlı değildir. Aynı zamanda

bilincin üçüncü şahıs gözlemleriyle değil, birinci şahıs deneyimleriyle anlaşılabilceğini de vurgular. Zulliver'in tüm davranışları ve dışsal görünümü normal bir insanla ayırt edilemez olduğunda, bilinç gibi öznel bir olgunun varlığına dair çıkarımlarımızın neye dayandığı sorgulanır. Kirk bu bağlamda, materyalistlerin fenomenal bilinç karşısında yalnızca dışsal gözleme dayanarak iddiada bulunmalarının, bilinçli deneyimin doğasını göz ardı ettiğini ima eder (Kirk & Squires, 1974, ss. 144-149).

Zulliver düşünce deneyi, yalnızca bireysel bilinçle ilgili bir tartışma sunmakla kalmaz; aynı zamanda materyalist açıklamaların kapsamı ve yeterliliği üzerine de felsefi bir baskı oluşturur. Kirk'ün sonucuna göre, eğer böyle varlıklar yalnızca mümkünse bile, o halde bizim yalnızca fiziksel nesneler olduğumuz görüşü yanlışlanır demek mümkündür (Kirk & Squires, 1974, s. 150).

“Eğer argümanlarım doğruysa, bu durum insanlara dair materyalizmin kendi imkanlarıyla tanıyamayacağı bir şeyin var olduğunu gösterir” (Kirk & Squires, 1974, s. 150).

Bu düşünceler zaman içerisinde Kirk'ün zihinsel pozisyonunu da dönüştürmüştür. “Zombies and Consciousness” (2005) adlı eserinde Kirk, zombi varsayımına dair kendi önceki görüşlerini eleştirir. Zombi düşüncesinin hem davranışçılığı hem de işlevselciliği geçersiz kıldığını düşünse de zamanla bu sezgisel gücün felsefi bir yanılsama içerdiğini savunur (Kirk, 2005, ss. 25-37).

“Zombi fikri ilk kez aklıma geldiğinde, yalnızca davranışçılığı değil, aynı zamanda işlevselciliği de çürütmeye yetecek güçte göründü” (Kirk, 2005, s. 25).

Kirk, zombi varsayımının yüzeysel olarak mümkün görüldüğünü, ancak derinlemesine analiz edildiğinde bu varsayımın kavramsal tutarsızlık barındırdığını belirtir. Zombiler, ilgili anlamda tasavvur edilebilir değildir; ilk bakışta olanaklı gibi görünmelerine rağmen, kavramsal çözümlemeyle bu görünüm yıkılır (Kirk, 2005, s. 56). Zombi olasılığının bir kavramsal çarpıtmanın ürünü olduğunu ifade eder:

“Aksine, bu düşüncenin aslında tutarsız olduğunu ve fenomenal bilinç kavramının ciddi biçimde çarpıtılmasına dayandığını ileri süreceğim” (Kirk, 2008, s. 74).

Bu değerlendirme, özellikle bilinçli deneyimin doğasına dair epistemik erişimle ilgilidir. Kirk, öznel deneyimlere yönelik bilgi edinme kapasitemizin, zombi gibi bilinçsiz fakat fiziksel olarak özdeş varlıklarla çeliştiğini savunur. Eğer zombi kavramı geçerli olsaydı, bizim bilinçli deneyimlerimiz hakkında doğrudan bilgi sahibi olmamız da açıklanamaz hale gelirdi. Bu durum, *epifenomenal qualia*⁹ varsayımıyla birlikte düşünüldüğünde ciddi bir epistemik çelişki doğurur.

Kirk'ün bu çelişkiyi, *eğer qualia epifenomenal ise ve zombiler tasavvur edilebiliyorsa, o halde biz bu bilinç özelliklerine nedensel bir temas olmaksızın erişiyoruz demektir; ancak bu durum tutarsızdır* şeklinde formüle ettiğini söylemek mümkündür. Devamında ise, bilinçle ilgili tüm birinci şahıs verilerinin, zombi senaryoları altında açıklanamaz olduğu vurgulanır (Kirk, 2005, ss. 44-45).

Bu dönüşümle birlikte Kirk artık fizikselciliğin yalnızca ontolojik değil, aynı zamanda kavramsal düzeyde de zorunlu bir açıklama sunduğunu savunur. Eğer zombiler gerçekten kavramsal olarak mümkün değilse, o halde fiziksel yapı ile bilinç arasında mantıksal bir zorunluluk vardır. Bu da Kirk'ün vardığı sonucun temelini oluşturur: Fiziksel yapıların bilinç doğurması yalnızca fiili olarak değil, aynı zamanda kavramsal olarak da zorunludur (Kirk, 2005, s. 10).

Kirk'ün son pozisyonu, Chalmers gibi filozofların “tasavvur edilebilirlik, olanaklılığa delalet eder” ilkesine de eleştirel yaklaşan bir nitelik taşıyor gibi görünmektedir. Kirk'e göre, ilk bakışta mümkün görünen her şey, mantıksal olarak da mümkün değildir. Felsefi zombilerin yalnızca sezgisel olarak ikna edici olmaları, onların gerçekten olası olduklarını göstermez. Bu sebeple zombi senaryoları, materyalizme karşı güçlü bir argüman olmaktan çıkar, hatta çoğu durumda içsel çelişkiler barındıran hatalı varsayımlar haline gelir (Kirk, 2005, s. 4).

⁹ *Epifenomenal qualia* kavramı, Frank Jackson tarafından bilinçli deneyimlerin –özellikle de qualia'nın– fiziksel olaylardan türediği ancak fiziksel olaylar üzerinde etkide bulunmadığı iddiasını ifade eder. Jackson'a göre, örneğin kırmızıyı görmenin nasıl bir şey olduğu gibi fenomenal deneyimler, beynin fiziksel süreçlerinden doğar ama bu deneyimlerin kendileri hiçbir fiziksel süreci belirlemez; bu nedenle “epifenomen”dirler. Bu görüş, qualia'nın nedensel olarak etkisiz ama ontolojik olarak mevcut olduğu fikrine dayanarak materyalist açıklamalara meydan okumaktadır (Jackson, 1982, ss. 127-128).

Bunlardan hareketle, Robert Kirk'ün düşünsel yolculuğu, zihin felsefi içinde önemli bir dönüşümün izlerini taşımaktadır denebilir. 1974'te zombi düşünce deneyini materyalizme karşı güçlü bir argüman olarak sunarken, 2005'te bu argümanın temellerini reddederek fizikselciliği daha katı bir biçimde savunmaya yönelmiştir. Bu dönüşüm, yalnızca Kirk'ün bireysel gelişimini değil, aynı zamanda çağdaş bilinç tartışmalarının yönünü de yansıtır.

Sonuç

Zombi argümanı, David Chalmers, Saul Kripke ve Robert Kirk'ün bilinçli deneyimin fiziksel süreçlerle açıklanabilirliğine yönelttikleri itirazlar zemininde ortak bir kavramsal çerçeveyi temsil etmektedir. Her üç düşünür de fenomenal bilincin, yani bireyin öznel deneyiminin, salt fiziksel ilkelere tam anlamıyla kavranamayacağı yönündeki düşüncelerinde birleşmektedir. Zombi düşünce deneyi, fiziksel olarak insanla birebir özdeş olan, fakat hiçbir bilinçli deneyime sahip olmayan varsayımsal bir varlığı kavramsal olarak tasavvur etmeye dayanır. Böyle bir varlığın çelişkisiz biçimde düşünülebiliyor olması, bilinç ile fiziksel yapı arasındaki zorunlu bağın sorgulanabileceğini gösterir. Bu bağlamda felsefi zombiler, yalnızca teorik varlıklar değil, fizikalist kuramların açıklayıcı gücünü sıyanan düşünsel araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Argüman, materyalizm adına ileri sürülen indirgemeci yaklaşımların, fenomenal deneyimi hesaba katma noktasında yetersiz kalabileceği yönündeki şüpheyi sistematik olarak ortaya koymaktadır.

Makalede ele aldığımız düşünürlerin ortak yönleri olmasına rağmen, zombi argümanının anlamı ve felsefi değeri konusunda söz konusu düşünürler arasında ciddi ayrışmalar bulunduğunu ifade etmemiz gerekir. Chalmers, bu argümanı zihin felsefesinin “zor problemi” bağlamında temellendirerek, işlevsel açıklamalarla çözülemeyen bir bilinç boyutunun varlığına dikkat çeker. Ona göre, dikkat, bellekte tutma, karar verme gibi bilişsel işlevler -kolay problem- tam anlamıyla açıklanabilir olsa dahi, bu işlevlerin eşlik ettiği fenomenal deneyim -zor problem- açıklamaya muhtaçtır. Bu nedenle zombi senaryosu, bilinçli deneyimin fizikselci modellerden bağımsız olarak düşünülebileceğini göstermesi bakımından, felsefi olarak son derece güçlüdür. Kripke ise zombi kavramını doğrudan gündeme getirmemiş olsa da “acı = C-lifi uyarılması” gibi özdeşlik önermelerinin yalnızca deneysel

değil, aynı zamanda metafiziksel olarak da zorunlu olması gerektiğini savunur. Bu argüman, bilinçli deneyimlerin belirli fiziksel süreçlerle özdeş sayılmasının zorunlu bir gerçeklik oluşturmadığını ve çelişkisiz biçimde inkar edilebileceğini göstererek, zombi argümanının dayandığı modal sezgileri destekler niteliktedir. Kirk ise, ilk dönem çalışmalarında zombi senaryosunu materyalizmi eleştirmeye yönelik bir strateji olarak benimsemiş, ancak daha sonraki yazılarında bu senaryoların yanıltıcı kavramsal varsayımlara dayandığını öne sürerek, tasavvur edilebilirlikten mümkünliğe doğru dan geçiş yapılamayacağını savunmuştur. Bu değişim, zombi argümanının gücünün yalnızca kavramsal tutarlılıkla değil, aynı zamanda mantıksal dikkatle sınanması gerektiğini göstermektedir.

Nihai olarak bu çok yönlü yapı, zombi argümanının zihin-beden ikiliğini savunan yaklaşımlar için bir tez, zihin-beden özdeşliğini benimseyen fizikalist kuramlar için ise güçlü bir antitez niteliği taşımasına neden olmaktadır. Bilincin yalnızca nedensel işlevler ve gözlemlenebilir çıktılar aracılığıyla açıklanamayacağını savunan bu argüman, fenomenal deneyimin içsel doğasını zihin felsefesinin merkezine taşır. Zombilerin, tüm fiziksel özellikleri bakımından insanla birebir olmalarına rağmen hiçbir bilinçli yaşantıya sahip olmamaları, fizikalizmin temel varsayımlarını sorgulamak için güçlü bir sezgisel zemin sunar. Bu bağlamda, zombi argümanı yalnızca fenomenal bilincin açıklanabilirliğine ilişkin bir itiraz değil, aynı zamanda bilincin ontolojik statüsüne dair süregelen tartışmaların yeniden değerlendirilmesi çağrısı olarak da karşımızda durmaktadır.

Kaynaklar

- Chalmers, D. J. (1995). Facing up to the problem of consciousness. *Journal of Consciousness Studies*, 2(3), 200-219.
- Chalmers, D. J. (1996). *The conscious mind: In search of a fundamental theory*. Oxford University Press.
- Chalmers, D. J. (2010). *The character of consciousness*. Oxford University Press.
- Chalmers, D. J. (2018). The hard problem of consciousness. İçinde G. Rosen, A. Byrne, J. Cohen, E. Harman, & S. Shiffrin (Ed.), *The Norton*

- Introduction to Philosophy* (2. bs, ss. 384-392). W. W. Norton & Company.
- Çelebi, V. (2017). Kripke’de özel adlar, fiziksel durumlar ve zihinsel durumlar için ileri sürülen özdeşlik tezi tartışması. *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy*, 7(2), 51-74.
- Jackson, F. (1982). Epiphenomenal Qualia. *The Philosophical Quarterly*, 32(127), 127. <https://doi.org/10.2307/2960077>
- Kirk, R. (2005). *Zombies and consciousness*. Clarendon Press.
- Kirk, R. (2008). The inconceivability of zombies. *Philosophical Studies*, 139(1), 73-89. <https://doi.org/10.1007/s11098-007-9103-2>
- Kirk, R., & Squires, J. E. R. (1974). Zombies v. Materialists. *Aristotelian Society Supplementary Volume*, 48(1), 135-164. <https://doi.org/10.1093/aristoteliansupp/48.1.135>
- Kripke, S. A. (1980). *Naming and necessity*. Harvard University Press.
- Levine, J. (1983). MATERIALISM AND QUALIA: THE EXPLANATORY GAP. *Pacific Philosophical Quarterly*, 64(4), 354-361. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0114.1983.tb00207.x>
- Pals, G. (2016). *The zombie argument: A discussion of the soundness of the zombie argument* [Lisans Tezi]. Utrecht Üniversitesi.

Öz: Bu makale, zombi argümanı bağlamında David Chalmers, Saul Kripke ve Robert Kirk’ün görüşleri üzerine odaklanmaktadır. Chalmers, bilincin “zor problemi” üzerinden öznel deneyimin fiziksel süreçlerle açıklanamayacağını savunur. Kripke, modal argümanı ile zihinsel durumların fiziksel olanla zorunlu özdeşliğini sorgular. Kirk ise, ilkin fizikalizme karşı kullandığı bu argümana daha sonra eleştirel yaklaşır. Makale, zombi argümanının materyalist ontolojilere yönelttiği güçlü eleştirileri ve kavramsal sınırlamalarını bir arada ortaya koymakla birlikte, bilincin fenomenal boyutunu anlamak için fizikalizmin sınırlarının tanınması gerektiğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, fenomenal bilinci anlamak için fizikalizmin sınırlarının farkına varılması gerektiği ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zihin felsefesi, zombi argümanı, qualia problemi, fenomenal bilinç.

